

Az erdélyi magyar játékszín kezdete.

IV.

Az első színházi bizottság és id. b. Wesselényi alatt 1803-ig.

A színházi bizottság munkálkodásával kerül az erdélyi színeszet országos felügyelet és védelem alá. Addig teljesen a Kotsi felelőségén és vállalkozásán nyugodott, a ki tartott kezdetben hetenként egy, majd 2 s aztán 3 előadást, melyeket a bizottság 4-re szaporított (vasárnap, kedd, csüt. és szomb.) A bizottság tagjai gyakran nem lakván Kolozsvárt, magok mellé megbízottakat vettek föl, így Wesselényi maga helyetteséül kinevezte K. Boér Sándort, az író és Deáki F. Sámuel, Bethlen Farkas Kanyó Lászlót, ¹⁾ kik mint meghatalmazottak, részt vettek a bizottság ülésein. Mindjárt kezdetben Wesselényi Miklós lép előtérbe; ő lesz a színészek legfőbb pártfogója s mint ilyent az egykorú följegyzések *vállalkozónak* nevezik. Ez időtől fogva az igazgatási teendők megoszlanak; művezető igazgatóul Wesselényi Kotsit hagyta továbbra is; de aztán melléje a bizottság is rendelt egy igazgatót a maga részéről, ki a társaság beléletére, vagyonára felügyelt; a színészek közül pénztárnokot tett, a ki havonként beszámolt a bizottságnak az eredményről. Ugyanekkor a bizottság új, szabatosabb rendszabályt adott ki a tagok részére is, mely e formában 1803-ig érvényben maradt.

Az első igazgató a bizottság részéről Kövesdi Boér Sándor volt, ki azonban Kotsival már 1795 június havában összeveszven, eltávozott. Helyébe Deáki Fülöp Sámuel jöve; de ő meg

¹⁾ Ez időben gyámügyi fogalmazó, „a társaság dolgaiban serénykedő ember”, mondja Nagy Lázár. Bethlen Farkas halála után (1804 máj. 1.) is tagja maradt a bizottságnak s a színház építésében és gyűjtésben Teleki Ferenczcel együtt segédkezett. Utóbb Wesselényi megbízottja is.

nem sokat gondolt velök. Őt 1795 októberétől Kanyó László követte, ki pár évig derekasan összetartotta őket az adatok szerint. Azonban nem tudni, mi okból, „kezeiből kivétetődött a theatrum“, a mint Gr. Teleki Lajos írja s 1797 közepétől Fritsi Fekete Ferencz lón az igazgató, ki azonban „nem érkezik, hogy feléje csak menjen is. Deáki ha itt vagy on is, de még sincs itt, inactivus, egy Kotsi nem csinál egyebet zavarnál, és így a theatrum nem állhat fenn, ha csak a publicumot újra nem szüljük. Én már mindent megpróbálok s tudósítani foglak róla.“¹⁾

A színház beléletéről közelebbi adat Deáki F. Sámuel számadása 1795 ápr.—szept. haváról, mely szerint ápr. 16— szept. 27-kéig, 6 hó alatt tartottak 58 előadást, tehát havonként 5—13-at, bevettek 745 frt 37 krt., s a dologi kiadások tettek 537 frt 11 krt. E szerint mutatkozott 172 frt 26 kr haszon a játékokból.²⁾ Az összes jövedelmek így álltak:

Játékbeli jövedelmek	172 frt 26 kr.
6 Bálból (aug. és szept.)	176 „ 51 „
Ajándékokból	1243 „ 20 „
Logék árából	228 „ — „
Kölcsönzésből	360 „ — „

Összesen 2180 frt 37 kr.

Egy másik táblázatból, ugyancsak a Deáki Fülöp Sámuel számadásából, megtudjuk úgy a tagok neveit, mint egyenként kapott fizetéseiket.

¹⁾ Teleki levele Wesselényihez 1797 nov. 13-ról. Tört. Lapok. 1874. 750 l.

²⁾

1795	Az előadott darabok száma	Bevétel		Kiadás	
		frt	kr	frt	kr
Április hóban	7	86	43	72	41
Május hóban	13	163	32	125	12
Júniusban	12	159	5	169	16
Júliusban	10	115	44	72	12
Augusztusban	11	192	23	101	13
Szeptemberben	5	28	10	32	37
6 hó alatt összesen	58	745	37	573	11

A tagok nevei	Egy hónapra		Hat hónapra		Ebből kivett		Van hátrálék		Többet vett ki
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	
Kotsi János	30	—	180	—	122	30	57	30	—
Kotsi Jánosné . . .	30	—	180	—	140	—	40	—	—
Kontz József	20	—	120	—	125	53	—	—	5 53
Kontz Józsefné . . .	25	—	150	—	104	10	45	50	—
Keszeg Terézia . . .	25	—	150	—	197	40	—	—	47 40
Anna Mária	25	—	150	—	123	10	26	50	—
Sáska János	20	—	120	—	131	45	—	—	11 45
Jantsó Pál	21	—	126	—	117	25	8	45(?)	—
Verestói Mihály . . .	18	—	108	—	102	30	5	20	—
Kotsi József	18	—	108	—	84	—	24	—	—
Június 10-én kezdte.									
Hunyadi Sámuel . . .	15	—	52	30	36	15	16	15	—
Losonczy a sűgő . . .	12	—	72	—	51	—	21	—	—
Schmidt a hajfodorító	15	—	90	—	73	—	17	—	—
Ápr. 20-ától.									
Koronkai a szabó . . .	13	72	72	—	48	30	23	30	—
Pataki Ist. czédula- hordó	4	30	27	—	23	—	4	—	—
Theatr. legénye Szőts	5	—	30	—	17	20	12	40	—
Cseh Ferencz cassirus	összesen		—	—	25	—	4	—	—
17 személy összesen	297	—	1735	30	1523	08	306	50	65 18 ¹⁾

A személyzet fizetése tehát 1523 frt 08 krt tett s 65 frt 18 krt vett ki közülök egy pár, fizetésén felül; de benn maradt 306 frt 50 kr. E mellett a kiadások közt szerepelnek e tételek: Karácson kereskedőnek Kotsi adósságában 600 frt, „Hochmeister (könyvkeres-

¹⁾ Ehhez Deáki F. S. a következő megjegyzést teszi: „Itt az actorok és atrixok fizetésének meghatározására nézve említést érdemel az, Hogy Kotsi János in Junio az directorral Boer Sándorral össze kapván, azon Hónapi fizetése a törvények szerint bent tartatott, melyet Boer elmenetele után kivett. — Kontz J.-né pedig gyermekágya miatt hat hétig nem játszott s így a törvények tartása szerint annyi időre (Junius és Juliusban) csak fél fizetést kapott. Szeptemberben pedig a társaság Tordára ment G. Teleki Domokos installatiójára, a melyből a mit kapott, elosztotta a maga tagjai közt. Mindezekre méltóztassék javasolást tenni a Mlgoš Commissio.“ Bayer: A nemz. játékszín tört. I. 502 l.

kedő és nyomdatulajdonos) Executiója eltiltására Kotsiért“ 2 frt 30 kr, sat. Mindezekkel együtt a 2180 frt 37 kr bevétellel szemben a kiadás 2254 frt 38 kr s így Deáki Fülöp Sámuel a magáéból 74 frt 01 krt pótolta rá, „melyet alássan visszakért a commissiotól“; s a személyzet fizetése mégsem telt ki. ¹⁾

A fentebbi bevételekből láthatóan az 1243 frt 20 kr ajándékban annak a gyűjtésnek évi elkölthető s addig beszedett összege szerepel, melyet Fritsi Fekete Ferencz ívére az 1794/95-dik országgyűlés ideje alatt írtak alá a főurak, melyhez Gr. Bethlen Pál kölcsön adott 300 frtot, Wesselényi pedig már most megadta az ígért 1000 frtot. Ebből látható, hogy az ott megígért adományok sem folytak be; mert akkor 1429 frtra kellett volna ez összegnek menni, nem 1243 frt 20 krra.

Mindezekből világos az, hogy a Deáki F. S. pénzügyi kezelése nem mutatkozott sikeresnek. A commissionak e 6 hónapról 360 frt kölcsönről, 306 frt 50 kr ki nem szolgáltatott személyi járandóság-ról s a maga 74 frt 01 kr. követeléséről, összesen 740 frt 51 kr hiányról számolt be, melyben a színház bérét, mely egy évre 500 frtot tett, még nem is találjuk. Ebből is látszik már, hogy a Fritsi Fekete Ferencz számítása, melyet az országgyűlésen bemutatott, mennyire idealis volt. Megjegyzendő az is, hogy a havi bevételek távol álltak az általa tervbe vett 300 frttól, minek egyik főoka, hogy havonként nagyon kevés előadást tartottak; továbbá a helyárak nagyon alacsonyok voltak, zártszék 30, 1-ső hely 20, 2-dik 10 kr, nagy páholy 1 frt 30, kis páholy 1 frt.²⁾ Ily árakkal nem lehet nagy bevételt csinálni s még hozzá a színház-terem kicsiny volt; telt ház mellett sem jövedelmezett sokat.

A fenti táblázat egyszersmind becses azért is, mert megtudjuk belőle a színészek névsorát. E szerint a régiekhez csatlakoztak *Kotsi József*, a *János öcsese* és *Hunyadi Sámuel*, ki 1795 jun. 12-én lépett be, s egy új nő, *Járdos Anna Mária*, a későbbi *Láng Ádám Jánosné*,

¹⁾ Nemz. játékszín tört. I. 503. A számadásban a páholybérlők is ki vannak mutatva, köztük van Mártonfi József erd. püspök is, a többi nevét Bayer nem említi.

²⁾ A pesti színjátszó-társaságnál a páholy 4 frt, 1-ső hely 40, második 20, harmadik 10 kr volt s a színház akkora volt, hogy 300 frton is felül ment jó estén a bevétel a kibérelt Raisch-féle faszínházban. Bayernél I. 122 l.

Bajkó Terézia pedig Kontz Józsefhez ment férjhez. Az 1792-diki tagok közül kimaradt a kezdeményező, *Fejér János*, úgy látszik még 1793 végén és *Fejér István*, a ki az 1794-ben Kotsival történt per-patvar óta lépett ki, hihetőleg *Őri Fülep* Istvánnal együtt, a ki 1794-ben még tag volt.

Ugyanez az *Őri* volt az, a ki 1794-ben Maros-Vásárhelyt indított mozgalmat a játékszín felállítása érdekében s e végett a „*Magyar nyelvmívelő társaság*”-hoz Kolozsvárt 1794 máj. 27-én egy tervezetet nyújtott be, mely szerint célja volna a nemzeti nyelvnek palléro-zása s a főméltóságok és a nemes közönség mulattatása.

Terve szerint, mely mindenben a legszerényebb körben mozog, mindenek előtt egy $6\frac{1}{2}$ öl hosszú, $3\frac{1}{2}$ öl széles és 2 öl 2 láb magas helyiség (épület) kellene, melynek bére ne volna több évi 80 frtnál. Ebben a jó móddal épült játszószín tenne 10 □ ölet. A díszletekre kellene (előképít, oldalszínfalak, festő, asztalos, ácsmunka) 185 frt; a durvább festői munkákat maga is megcsinálná. Mivel pedig a ren-des fizetésű színészek nagy terhet rónának a városra, helyesnek tar-taná, hogy az ott mulató nemes ifjak játszodjanak felváltva, kiknek kedvök van s foglalkozásuk engedi; a nehézségek legyőzhetők vol-nának e nemes ifjak jó ízlésével és igyekezetével. Hasonló módszer volna czélszerű a nőkre nézve is, ha akadnának olyanok, kik jutal-mazás igénye nélkül föllépnének a jó nevelés és tisztesség megbán-tódása nélkül; azonban ez nem valószínű. Szerződtetni kellene tehát két arravaló színésznőt 200—200 frtéért. Kellene továbbá egy gond-viselő 150, egy írnok 150 frt fizetéssel, gyertyavilágításra 50 frt. Így az évi költség volna 1085 frt 34 kr.

A költségek előteremtésére a következő mód volna jó: a főméltóságok közül bérelnének 30-an első helyet egész évre (ő 50 elő-adást számít) 15 frtjával s ez tenne 450 frtot; második helyet 40l vállalkozó 7 frt 30 krjával, ez tenne 300 frtot; harmadik, negyedik és utolsó helyen 4, 3 és 2 frtjával, ez tenne 360, összesen 1110 frtot.

A játék megindítása előtt, hogy pénz legyen, a „*Magyar nyelv-mívelő társaság*” szedje föl e bérletek negyedrészt egy kiküldött tagja által; e tag egyszersmind teljes hatalommal vezesse az ügye-ket a nyelvmívelő társaság felügyelete alatt; a színdarabok szöve-gét előbb a társaság vizsgálja meg. *Őri* e meglehetősen regényes terve, mely világosan a rendek 1790-diki azon felfogásán alapúl,

hogy a színészetet a nyelvmívelő társaság alapítsa meg, a marosvásárhelyi tanács elé került; de az mint kivihetetlen, nem fogadta el.

Maradt tehát a kolozsvári színjátszó-társaság mint egyedüli Erdélyben s rövid időn az egész hazában is, melyet majdnem kizárólag id. B. Wesselényi Miklós saját pénzén tartott fenn. „Nagyobára protectora, fenntartója volt a társaságnak“, mondja Nagy Lázár. ¹⁾ Áldoztak ugyan a bizottság többi tagjai is, Gr. Teleki Ferencz, Fekete Ferencz; valamint az elnök, gr. Teleki Lajos és neje ismételtén ajándékoztak pénzt és ruhákat a társaságnak; de Wesselényi áldozatkészsége nélkül sem a színház építése el nem kezdetik; sem a társaság oly sokáig fönn nem marad. Valahányszor ruha, díszlet és requisitumok kellettek, ő csináltatta meg; a tagokat fizette, a hiányt fedezte s azért általában a társaságot ez időben Wesselényi társaságának nevezték. ²⁾ Ezért Wesselényinek, a bizottság által kijelölt igazgatón kívül, mindig meghatalmazottja volt a társaságnál, előbb Kenderesi Mihály, főkormányászéki titkár, azután Horváth Miklós fogalmazó; midőn Kolozsvárról kirándultak Magyarországra, Szacsvai Sándort, a Magyar Kurir egykori szerkesztőjét, utóbb Sebest Ferencz főjegyzőt, vagy Halmágyi Lászlót küldte velök.

Elmondhatni, hogy ez az idő 1809-ig, Wesselényi haláláig, az erdélyi színészet ez idejének aranykora volt. A színház a Pataki Sámuel-féle szögletház (ma Teleki-ház) egész emeletét foglalta el s részben a színészek is ott laktak. A bér 800, utóbb a papírpénz szaporodásával 1000 frt lett. A bizottság állandóan kibérelte Kotsi példájára az álarczos bálok tartásának jogát s a fárságon őket az előadásokkal fölváltva tartván, a bért rendszeren ezek jövedelméből fedezték. Maga a színház jó helyt feködt, csinosan föl volt szerelve két sor páholylyal s egyéb helyekkel; a pénz bőségénél fogva is a jövedelem elég szaporán jött be. A főurak lelkesedtek az ügyért; Wesselényi maga buzdított mindenkit a színházba járásra s nem is barátkozott az olyanokkal, kik e nemzeti ügyet nem pártolták. Jövedelmek emelkedésével az orsz. bizottság már most gondolt telekvásárlásra

¹⁾ Az erd. nemzeti játékrendnek eredete, fennállásának viszontagságainak a máii időkig leírása Kolozsváron 1821-ben Jun. 1-sőjén. 14 l. (Kézirat a színház levéltárában Kolozsvárt.)

²⁾ U. ott 16—17 l.

s 1000 frtért Szacsvai Sándornak az akkori fordai kapú előtt megvette egy nagy telkét, hová azonban, a távolság miatt, utóbb nem építkeztek.

Előmozdította a társaság sikerét az is, hogy ez idő alatt német társulat nem járt Kolozsvárt, csak 1793 után pár nyáron 2—3 hónapig; verseny vagy meghasonlás a közönség pártolásában nem volt. A színház látogatásában első volt a kormányzó s a kormányzóné;¹⁾ mindig páholyt tartottak s az előadásokon rendszeren jelen voltak, míg a kormányzót ebben utóbb betegeskedése meg nem gátolta. E körülmény sokat használt a színház népszerűségének; mert őket követte az egész főrangú világ úgy a színház látogatásában, mint az ajándékozásban. Gr. Palm Józsefa folyton adott a társaságnak ruhát és pénzt; más főurak hangjegyeket, könyveket, gyakran egész végvásznakat, szöveteket küldtek s b. Kemény Farkasné maga, míg Kotsi férjét ki nem gúnyolta,²⁾ 4—500 frt értékű ruhákat ajándékozott. Vetélkedtek egymással az ajándékozásban, mond Nagy Lázár, kik közül kiemelendők: gr. Gyulai Ferencz tábornokné (gr. Haller Károlina), ki állandó páholyt tartott, gr. Kemény Sámuelné (Iktári gr. Bethlen Kata), gr. Mikes Jánosné (gr. Mikes Rózália), Scharlach Mihály tábornokné (br. Bánffy Zsuzsána), gr. Teleki Imréné (Krausz Mária), Gál Jánosné (Dósa Mária), gr. Bethlen Gergely, br. Jósika János,³⁾ (br. Jósika Antal fia), gr. Bethlen Imre,⁴⁾ gr. Teleki József, a ki Wesselényi halála után fő maecenas lett, kinek „ajándékozási, tanácslái és buzgósága leírhatatlanok;“ Kenderessi Mihály, utóbb kormányzó tanácsos, Cserei Miklós, korm. sz. tanácsos, Pávai Antal itélőmester és Sala Sámuel, táblai ülnök sat.

Főképen az a körülmény, hogy különböző városokban járva, magokat megismertessék, a színészet eszméjét terjesszék; de hogy egyszermind több jövedelmet nyerjenek, arra ösztönözte Wesselényit, hogy a társaságot 1798-tól fogva tavaszra és nyárára Kolozsvárról elküldje Magyarország közelebb fekvő városaiba, N.-Váradra és Deb-

¹⁾ Gr. Palm Józsefa bécsi német nő volt, a magyar nyelvet jól megtanulta, fordított is. (L. Nagy Lázár, id. h. 21 l.) Ebben az időben tüntetőleg magyar volt s leányaival és unokáival jelen volt rendszeren az előadásokon.

²⁾ Id. h. 23. l. Részletesen Szacsvai Imréné. Magy. Polg. 1883. 289 sz.

³⁾ Fordított is néhány darabot.

⁴⁾ Fordított is néhány darabot.

reczenbe. Mikor mentek ki és mennyit ültek Váradon ez alkalommal, biztosan nem tudjuk; július hónapját bizonyosan ott töltötték. Úgy látszik, hogy Wesselényi már megelőzőleg írt a debreczeni táncsnak, mely szerint, ha a színészeknek nyári színházat épített, akkor ő ezt kifogadja bérbe s így épülhetett a Fehér-ló vendéglő udvarán az a nyári színház, melyben a társaság több éven át játszott. Ebben az évben a debreczeni kirándulás azonban még csak a rótaból történt s mindössze aug. 11—19-ig, épen a vásár ideje alatt tartottak 8 napon ugyanannyi előadást, melyek közül aug. 14-én *Hamletet* ¹⁾ (4-dik előad.) és 19-én *Az indusok Angliában* ²⁾ (8-dik, utolsó előad.) cz. vígjátékot játszották. A kirándulás anyagilag és erkölcsileg jól sikerült, ennél fogva Wesselényi aug. 18-án kibérelte az említett nyári színházat Debreczen városától a köv. feltételek szerint: 1.) Kezdődik a bérlet 1798. nov. 1-től s tart 1800 okt. 31-ig, de mivel a társaság aug. 11-én már elkezdte a játszást és a Dienes-napi vásárkor újra játszani fog, erre a darab évre Wesselényi fizet 50 frtot két részletben. 2.) Az évi bér lesz 100 frt, mely két részben előre fizetendő. ³⁾

Megjelentek-e a Dénes-napi vásárkor ⁴⁾ színészeink újból Debreczenben, adatok híján el nem dönthető; ilyen színlap most még ismeretlen. Valamint azt sem tudjuk, hogy jártak-e ez alkalommal más városban is, talán pár előadásra Miskolczon. Az 1798-diki téli kolozsvári előadásokról sem tudunk semmit. Tavasszal, 1799 márcziusát és ápr. elejét N.-Váradon töltötték, a hol márcz. 19-én *A nagytelekű hercege* cz. érz. j.-ot adták. (Eredeti darab József nádor tiszteletére.) Innen ápr. 16-dikára újból Debreczenbe mennek s tartanak 105 előadást nov. 17-ig. Ebből látható, hogy a szentgyörgy-

¹⁾ Színlapja az erd. múz. könyvtárban eddigelé a legrégebb ismert színlap az erd. társaság debreczeni előadásairól. A kirándult tagok névsora: *Kotsi* János, *Kontz* József, *Láng* Ádám János, *Sehy* Kemény Ferencz, *Sáska* János, *Jantsó* Pál, *Medve* György, *Saághy* Ferencz, *Kotsiné* (Fejér Rózália), *Lángné* (Járdos Anna Mária), *Kontzné* (Bajkó Terézia).

²⁾ A 2-dik színlap az id. Szinnyei József másolatából közölve Debreczen sz. k. város leírása. 526 l. Ennek végén meg is van mondva, hogy utolsó előadás, viszont érintve van a siker is és az, hogy az előkészületek meglévén téve, vissza fognak térni.

³⁾ U. ott. 525 l.

⁴⁾ Okt. 9-18-ig, 10 napig tart legalább is Debreczenben a vásár.

napi nagy vásárra már kimentek,¹⁾ kezdték előadásukat *A postaczug* cz. 2 f. vígjátékkal Kotzebuétól s végeztek Kotsi Patkó J. *A virtus gyakran szenved* cz. eredeti darabjával. A színdarabokat különböző jelzőkkel látták el, minők: herószí, nemzeti dráma, mulatságos, érzékeny vígjáték, paraszt- és érzékeny játék sat. Néha a publicum figyelmét különösen is felhívták egyik-másik darabra vagy megjelölték az ünnepet, melyre adták, s az új darabot a színlapon röviden ismertették. Előadásokat a vásár 9 napján minden nap, különben hetenként három-négyszer, vasárnap, hétfőn, szerdán v. csütörtökön és szombaton tartottak, néha azonban egész héten csak 2 előadás volt.

¹⁾ Műsoruk volt: *Vígjátékok*. A posta tzug. 2 f. A talált gyermek. 5 f. A félénk. 3 f. (2-szer). A jártasköltes vőlegény. 2 f. (2-szer). A rendtartó házi gazda. 2 f. A kéntelenségből való orvos. 3 f. A pénzgyűlölő. 3 f. Megfizet a nagy harang. 2 f. Incognitó. 4 f. (2-szer). A siketnéma. 3 f. A két ur szolgálja. 3 f. Házi orvosság. 3 f. A kevély szépség. 3 f. Megfordult a kocska. 5 f. A nevelés formálja az embert. 5 f. Zsák meglegelte foltját. 3 f. (2-szer). Minden lévben kanál. 5 f. Nem módi szerint való erkölcsi házasság. 5 f. A politikus csizmadia. 5 f. A fársángoló ifjú. 3 f. (2-szer). A szerető és szerető társ egy személyben. 3 f. A kelepce. 3 f. (2-szer). A félénk kadét. 3 f. Prokator és paraszt. 2 f. Jaques Splin. 1 f. A tettetett beteg kisasszony. 3 f. Farmatringosi. 3 f. A szolgák csalárdságai. 3 f. A zsgori. 5 f. A postakocsisok. 5 f. A hármások. 4 f. Gyapai Márton. 3 f. Az indusok Angliában. 3 f. A váltócézédula. 4 f. A napák. 5 f. A haramiák. 3 f. A bécsi ruha. 3 f. Mátyás király. 3 f. A ravasz asszony. 1 f. Így szereti a magyar jó fejedelmét. 1 f. Kiki maga háza előtt seperjen. 1 f. A falusi urfi. 1 f. A kisasszony elszökött. 3 f. *Drámák*. Zrinyi Miklós. 3 f. Gróf Benyovszki. 5 f. (2-szer). Medon. 3 f. Sztella. 5 f. Minister. 5 f. A jószívű házások. 1 f. A papagáj. 3 f. (2-szer). Hanno. 3 f. (2-szer). Gályarab. 5 f. Matskási Juliána. 5 f. (2-szer). Az Ozmondok. 5 f. Etelka szenvedései. 5 f. *Énekes játékok*. Havasi juhászleány. 2 f. (4-szer). Inkle és Járíró. 3 f. (3-szer). A vig nyomorúság. 3 f. Pikó herczeg és Jutka Per'si. 2 f. A formentérai remete. 2 f. Czianne és Lizias. 3 f. Quodlibet. (2-szer). *Vitézi játékok*. Gr. Valtron. 5 f. (2-szer). *Érzékeny játékok*. A gyereki szeretetnek ereje. 4 f. A nagylelkű herczeg. 4 f. (2-szer). Csak lehet még hív feleség. 3 f. A testvérek között való ellenkezés. 5 f. (2-szer). A szerelem gyermeke. 5 f. Embergyűlölés és megbánás. 5 f. Mátyás király. 3 f. (2-szer). A színtett barátság. 3 f. Vajler és Aloysa. 5 f. Julia és Billenau. 5 f. A gyereki szeretet nagy lelket formál. 3 f. Artaxerxes. 3 f. (2-szer). Fanni és Mandeville. 5 f. A virtus gyakran szenved. 4 f. *Szomorú játékok*. Lanassza. 4 f. (2-szer). Elfride. 3 f. Romeo és Julia. 5 f. (2-szer). Barnvel. 5 f. Hamlet. 5 f. Szaliszburi Adelheid. 3 f. Ignetz de Castro. 5 f. Eulalia és Mainau. 4 f. A tékozló fiu. 5 f. Kodrus. 5 f.

A már ekkor megszaporodott színtársulat a következő tagokból állott: *Kotsi* János, *Kotsiné* (Fejér R.), *Sáska* János, *Sáskáné* (Koronka Borbára) *Kontz* József, *Kontzné* (Bajkó Terézia), *Saughy* Ferencz,¹⁾ *Ernyi* Mihály,²⁾ *Ernyiné* (Termetzki Franciska),³⁾ *Láng* Ádám János⁴⁾ *Matoltsi*, *Jantsó* Pál, *Medve* György (1799 máj. 2-től) *Meszlényi Molnár* János (1799 ápr.-től), *Furkas* János (1799 nov.-től) és egy *Idegen* (nő). Összesen 16 játszó tag, köztök 5 nő.

A viszonyok közelebbi ismertetésére megjegyezzük, hogy az a vád, mely szerint magokat élelmességből Váradon „váradai“, Debreczenben „debreczeni“ és Kolozsvárt „kolozsvári nemzeti játszó társaságnak“ nevezték volna, nem felel meg a valóságnak. Nevök „Nemzeti játszó társaság“ volt hivatalosan; a színlapokon mindig ez áll.⁵⁾ Vásár idejében a helyek árai voltak: 1-ső hely 30, 2-dik 20 s 3-dik hely 10 kr. Rendes időben 20, 10 és 7 kr. Ugyanekkor jelent meg a *Magyar Kurirban* 1800 jan. 15-dikéről⁷⁾ az első ismertetés a társaságról: „A magyar Játszó Társaság ugyan itt játszott a múlt nyáron vagy 106-szor a Közönségnek nagy meg elégedésével. A játszó személyek mintegy 13-an voltak, kik között magát *Kotsy* Úr a Director, mind hozzá foghatatlan játszása, mind jeles muzsikálása, mind a decoratzióknak illendő ékes ki festése által mindeneknél inkább meg különböztette, tettsettek a Közönségnek még különösen *Sáska*, *Láng*, *Kontz*, *Jantsó*, *Molnár*, *Sági*, *Ernyi* Urak s *Kotsiné*, *Lángné*, *Ernyiné* és *Kontzné* Asszonyok, kivált mikor tulajdon rolláikat játtztatták. — A muzsikának nem léte (tsuda, hogy olly számos ifjuság közt elegendő dilettansok nem találtak), és a decoratzióknak szüke sok szépet meg akadályoztatott.“

Valóban a színlapokról látható, hogy csak 6 énekes játékot adtak az egész idő alatt s egy pár quodlibetet szintén énekes játékokból. „*A havasi juhászlány*“⁸⁾-t Kotsitól csak jun. 22-én bírták jól előadni, mikor, a mint a színlap jelenti, „Váradról a muzsikusok“

¹⁾ Magyarországról jött 1799-ben.

^{2 3)} U. onnan, az első színjátszó társaságnál már tagok. (Bayernél I. 148 l. és Endrődy. III. XVI. l.)

⁴⁾ U. onnan. Kolozsvárra jött 1795. Neje ekkor betegsége miatt nem játszott.

⁵⁾ V. ö. e vádat Váli-nál. 209 l. s több helyt másoknál is.

⁷⁾ 14 szám. 216 l.

megjöttek; elébb, úgy látszik, műkedvelő zenészekkel *Inkle és Járikót* s *A havasi juhászeleány*-t adták egyszer-egyszer.

Debreczenből színészeink Kolozsvárra tértek vissza, hol a nehéz utazás miatt csak dec. 26-án kezdhették meg előadásait a Kotzebue „*Keleptze*“ cz. darabjával, midőn a színlapra ezt írták: „Minek-utánna Magyar-Országunk némely nevezetes Városaiban is, ezen Institutum hasznos voltát meg-mutatni szerentsénk lett volna; vissza térénk kedves Hazánknak e Fő-Városában, mellyben ezen *Institutum* első lélegzetét vette, és néhány esztendeig érdeme felett való pártfogást tapasztalt. Mind ezek fris emlékezetben lévőnek előttünk, bátorkodunk most is magunkat érdemes nézőinknek tapasztalt szívességekkal ketsegtetni; mellyekre is magunkat érdemessé tenni szoros kötelességünknek fogjuk tartani.“¹⁾

Ebben az időben Wesselényi a pénzkezelést néhány éven át Ernyi Mihályra bízta. Ő ez év decz. 27-én kezdett vezetni „a magyar nemzeti színjátszó társaság mindennapi jövedelme és költsége“ cz. a. egy naplót, melybe minden játék bevételeit és dologi kiadásait bevezette. Ebből megtudjuk, hogy színészeink ez alkalommal 1800 ápr. 6-dikáig játszottak Kolozsvárt s tartottak 39, tehát átlag hetenként 3 előadást. Ez idő alatt bevettek 1251 frt 40 krt, kiadásuk volt a darabokra 220 frt 68 kr; legnagyobb volt a bevétel *A havasi juhászeleány* cz. darabból, 111 frt 31 kr; legkisebb a *Keleptze* 2-dik előadásából, 9 frt 10 kr.²⁾ Az eléadott darabok közül kétszer adták *A havasi juhászeleányt*, a *Keleptze*-t, egy *Quodlibet*-et s az *Incognito*-t.³⁾

¹⁾ Az eredeti színlapról, 1799 decz. 26. Erd. muz. kvt

²⁾ Ezek az összegek mindig az előre lefizetett páholy bérleteken kívül, csak a napi bevételekre értendőek.

³⁾ Az egész számadás a következő:

	jövedelem	költség		jövedelem	költség
A keleptze	66 —	12 27	Zsák meglelte foltját	19 37	8 05
A szabó és fia	53 05	5 —	10 Jaques Splén	22 —	7 34
Az elszöktetés	30 20	11 33	Artaxerxes	43 —	7 38
Havasi juhászeleány	60 36	24 19 ¹ / ₂	Nevelés formálja az		
5 A váltó-czédula	19 48	18 22	embert	29 —	9 20
Quodlibet	36 54	15 09	Zászlótartó	26 —	8 18
Fekete ember és az			Atila és Rontó pro-		
álorcza	20 20	12 37	kátor	49 47	10 37
Papelli	29 30	8 46	15 A félénk	60 09	13 54

Színlapjaink 1800—1803-ig teljesen hiányozván, a társaság életét e pár évről egész szabatosan meg nem írhatjuk. Annyi bizonyos, hogy Wesselényi megújítván Debreczen városával a bérletet a nyári színház iránt, színészeink évenként nyaralni Váradra és oda s talán már 1800-tól fogva, Miskolczra mentek; világos ez abból is, hogy a színházi bizottság 1803-ban „a Magyarországra szokott kimenetelről” szól. ¹⁾ 1801/2-ről tudunk annyit, hogy a téli idény Kolozsvárt rosszul sikerült, a színház pénztára a rendes előadásokat sem bírta fedezni s hogy 1802 tavaszán Váradra és Debreczenbe mehessenek, az 1802/3 telére előre felszedte a bizottság a főuraktól a páholyok árát. Az idény rosszul sikerült Magyarországon is. A színház bérért sem Debreczenben, sem Miskolczon, hová ez évben egész bizonyosan átmentek, kifizetni nem tudták és saját fizetések sem telt ki; adóságokat csináltak s a néhány száz frtra menő fizetési hátrálékot csak 1802 őszén bírta nagy bajjal a bizottság összeszerezni. ²⁾

	jövedelem	költség		jövedelem	költség
Siketnéma	32.—	12:20	Incognito	14:50	7:20
Elszökés	22:20	7:27	30 Napák	21:30	6:47.
Második Gassner .	51:30	11:30	Kénytelenségből lett		
Incognito	24:50	8.—	orvos	13.—	6:17
20 Minden lévben ka-			Havasi jubászleány	111:31	27:86
nál	21:50	11:30	Szökött katona . .	9 20	6:35
Quodlibet	34 40	12:17	Napszámos	13 10	4.—
Fársángoló ifjú . .	34 20	8:18	35 Politikus eszismadia	25.—	6:05
Hármasok	17:10	5.—	Tékozló fiu	16 55	4.—
Kelepcze	9:10	4:30	Fekete ember és		
25 A vak és siket . .	15.—	6:42	Két szék közt		
Hanno	20:46	6:38	pad alatt	15:20	11:49
Szerelem gyermeke	36:10	7:45	Hamlet	48.—	5:24
Házi orvosság . .	32:40	11:44	Lantosok	50.—	13 02

A kiadásokban a személyiek nincsenek benne. A számadás alatt ez áll: „Ezen számadás a citált documentumokkal együtt megvizsgáltván, minden difficultas nélkül, a szokott reservával; „salvo scilicet calculi errore“ helyben hagyatik, és erre nézve Ernyi Mihály uram absolváltatik. Zsibó, april. 13. 1880. *B. Wesselényi Miklós* s. k. (Kiadva Szilágyi Fer. id helyen 67 l. (Értek. „tört. tud. köréből V k.) Az ez évi előadásokról csak 3 színlap ismeretes, a *Keleptze* (1799 decz 26), *A szabó és fia* (decz. 29) s *A szerelem gyermeke* előadásáról 1800 márt. 10-dikéről. A helyárák: Egy zártszék 30, I. hely 20, III. hely 10 kr. Tagok ugyanazok, mint Debreczenben, kivéve *Lángot, Farkast, Matoltsit*.

¹⁾ 1803, márcz. 13-án tartott ülése, 2 p. (Jegyzőkönyv, 8 l. Szính. levél-tár Kolozsv.) Géresi Kálmán erről semmit sem ír. L. Debreczen vár. leírása 529 l.

²⁾ Szính. biz. jegyzők. 1803. 21--28 l. (ápr. 5-ki ülés.)

A társaság ez idő alatt is folyton új tagokkal szaporodott, mint *Veress, Zonda Elek, Székely József, Kemény János, Simonffi György, Némethi Sándor, Székelyi József, Lefevre Terézia*, ki utóbb Murányi Zsigmond felesége lett, a ki 1804-ben csatlakozott a kolozsvári társasághoz s 1806-tól fogva mindketten a magyarországi társulatnál működtek 1807—15-ig Pesten s azután a székesfehérvárnál,¹⁾ a hol Murányiné mint drámai szende híresedett el.²⁾

Az 1803-dik év forduló pontot jelez az erdélyi színészet történetében; mert a színházi bizottság ebben az évben fog nagyobb szabású, rendszeres működéséhez, melynek két főiránya volt, egyik a színtársulatban időnként beállott zavarok végleges megszüntetése, másik a kolozsvári első magyar nemzeti színház építése. E fontos kettős működés érzetéből ekkor jegyzőkönyveket kezdett vezetni, melyek a legrégebb ránk maradt rendszeres iratok színészetünk történetéből s egyszersmind az első ülésen, jan. 28-án elhatározta, hogy hetenként kétszer, hétfőn és szombaton d. u. 2—6 óráig ülést tart Horváth Miklós lakásán.³⁾ A commissio rendszeres munkálataiban részt vettek gr. Teleki Ferencz, mint elnök, ifj. széki gr. Teleki József, Fritsi Fekete Ferencz, b. Bánffi József, mint Wesselényi meghatalmazottja, Horváth Miklós, Szatsvai Sándor, az író; a többi tagok, mint id. b. Wesselényi M. és ifj. gr. Bethlen Farkas a városról többnyire távol voltak.

A bizottság általában véve minden fontosabb határozatát a színtársulatra nézve közölte br. Wesselényi Miklóssal, mint a színtársulat „vállalkozó“-jával, s megegyezését kérte. Ez egyszersmind mutatja azt a viszonyt, melyben egyrésztől Wesselényi a színtársulathoz, más részről a bizottságoz állott. Ez utóbbi viszonyban különösen az jellemző, hogy bár Wesselényi legfőképp saját áldozataival tartotta fenn a társulatot, sohasem tekintette azt magáénak, hanem a nemzetének s nem magán vállalatként, hanem országos ügyként segítette; ezért a commissio rendbeszedő törekvései elé gátat soha sem vetett.

A commissionak a teljes rendre vonatkozó működése főleg abban állott, hogy teljesen új színházi szabályzatot dolgoztatott ki

¹⁾ Déryné Napló-jában sokat ír róla.

²⁾ Bayernél. I. 423 l

³⁾ Ez természetesen végre nem hajtható határozat maradt.

s a maga részéről ellenőrzőnek Szatsvai Sándort rendelte ki.¹⁾ Az új színházi rendszabályt a bizottság márcz. 13 és 16-án tárgyalta és fogadta el. Ez új szabályzat ellen azonban Kotsi Jánosnak több kifogása volt s a direktorságot csak bizonyos feltételek alatt volt hajlandó tovább folytatni.²⁾ Kifejti 1803 márcz. 27-én kelt beadványában, hogy 10 évig folytatta „mindenféle viszontagságokban“ az igazgatóságot, de e tehertől a rendetlenségek annyira elidegenítették, hogy az elmúlt télen már br. Wesselényinél lemondását bejelentette. Azonban a Wesselényi nevében az új színházi constitutio alapján a direktorságra b. Bánffi József fölhíván, bárha nem hiszi, hogy ez elhárítja a bajokat, az igazgatást mégis megpróbálja a következő feltételek alatt: a) Wesselényi még 1801 novemberében ígért neki 6 frt fizetéspótlást havonként s bárha 1802 novemb. 1-én ezt megírta is a bizottságnak, e pótlékot meg nem kapta, holott a a színházi cassa tulajdonosa a báró. Ezt tehát kéri. b) Irt egy operát zenéjével együtt,³⁾ melyből a pénztár mintegy 400 rfrtot vett be, ennek írói díját is, melyet többször megígért a bizottság, fizesse ki. c) Hivatása megkívánja, hogy a színház helyiségében lakjék, hol jelenleg egy szobában nyomorog, kéri tehát hozzá a perceptor szobát is, melyért havi 4 forintot kész fizetni. d) Gyöngye egészsége miatt direktor és színész (actor) lenni egyszerre nem tud. Mentse föl tehát a bizottság a játszástól s az teljesen függjön tőle, hogy mikor akar játszani. e) Hogy a munkálkodásban gátolva ne legyen, a bizottság nevezze ki egy tagját, kivel közvetlenül érintkezve, halasztathatatlan ügyekben 24 óra alatt írásos választ kaphasson s csak fon-

¹⁾ A kisebb intézkedések közül kiemelendők: 1. Egy színész se vihessen 1 vendégnél többet a színházba. 2. A ruhatár összeírandó, mert az álarczos bálokon az öltönyök igen elhasználtak; ezzel Szatsvai Sándor bízott meg. (Jan. 28. és 29-iki ülés). 3. A zenekar fizetett tagjai a színházat játék alatt el ne hagyják. 4. A zenészek a gyertyákat ne oltás füstölve el, mert az a parterre-i és logéi nézőknek kellemetlen. 5. A játékok előadásában és megtanulásában a legjobb rend és változatosság tartassék meg. 6. A felvonás-közökben a zenészek a játékot a függöny felvonásáig folytassák. 7. A jegykiosztásnál és pénzbeszédésnél a színészek közül egy ellenőr legyen jelen. (Ülés. 1803. márcz. 11. Jegyzők. 7 l.) A perceptor állandóan Ernyi Mihály volt. (U. ott. 11 l. márcz. 28-iki ülés.)

²⁾ Jegyzők. 13 l. (márcz 29-iki ülés.)

³⁾ A „havasi juhászleány“ én. j. 2 f.

tosabb ügyekben forduljon a bizottsághoz. *f*) Mivel ez állás miatt mezőgazdaságát elhanyagolja, a constitutióban neki a directióért megígért 6—7% hasznot kevesli, 8%-ot kér. *g*) Ha a directiot le akarná tenni, lemondását 2 heti felmondással Wesselényihez vagy megbízottjához írásban adhassa be. *g*) Igazgatói kötelessége és fizetése e pontok elfogadása napjától kezdődjenek.¹⁾

A bizottság ugyanazon ápr. 5-diki ülésén részletesen felelt Kotsi panaszaira s egyszersmind elhatározta, hogy az ő beadványát közli Kolozsvárt nem lakó tagjaival is. Elmondván e válaszban azt a nemes cél, melyet a nemzeti színészet emelésével és gondozásával a statusok a bizottság vállaira tettek, meghagyja a direktornak addig is, míg az ügy befejezhető lesz, hogy kötelességeit a régi rendszer szerint „minél nagyobb pontossággal, de azonban illő mértékletességgel és okossággal folytassa“ s azt az általános panaszt, hogy maga ritkán játszik, szüntesse meg, nehogy a publicum éppen most idegenedjék el az ügytől, midőn állandóságán a bizottság az épület emelésével legnagyobbban dolgozik.

A mi továbbá a rendetlenségeket illeti, azokat ő maga okozta legtöbbször az által, hogy az „illendőségen“ és hatalmán túllépett.²⁾

¹⁾ Jegyzők. 17 l. (ápr. 5-ki ülés).

²⁾ Ezek közül, melyekből Kotsi erélyes, de néha indulatos természete, de egyszersmind nélkülözhetetlen tudása és tapasztaltsága is kiviláglik, a commissio a következőket hozza fel: *a*) Lavotát, a karnagyot, 1802 tavaszán felpofozta s a commissio csak nehezen bírta lecsendesíteni a bajt. *b*) 1802-ben Zsuzsána napján (febr. 19.) a díszelőadáson (gr. Haller Jánosné tiszteletére) Láng Ádámot, színésztársát, extemporizáló szavaival megbántotta, holott a játék, mely zsúfolt ház előtt folyt le, épen az ő hasznára adatott s ezzel megsértette nemcsak az úri hölgyet, kinek nevenapján a játék adatott, hanem a főuri publikumot is, mely a színházat megtöltötte, épen farsang ideje levén. Ezen gr. Bánffy Zsuzsána kifejezvéen boszuságát, a commissio azt határozta, hogy egy általa szerkesztett néhány szelid sor elmondásával a színpadról engesztelje ki a director a publicumot. Ezt azonban ő csak néhány héttel utóbb tette meg s nem a bizottság szavait mondta el *c*) Ernyi színésztársát 1803-ban egy előadás előtt az öltözőben nemcsak összeszidta. hanem többek előtt meg is akarta verni. miért ő nevével együtt lemondott a színészetéről *d*) A commissio elhatározta, hogy Zsuzsána napján 1803-ban is díszelőadás legyen gr. Hallerné tiszteletére, ő azonban if. gr. Bánffy Zsuzsána tiszteletére tartott előadást, azzal indokolván ezt, hogy Hallerné nem volt Kolozsvárt. Ez igaz s a commissio is belenyugodott volna, de épen ezért jelentést kell vala tennie. Ez is csak bizonyítja önhittségét és függetlenségre törekvését, mit megmutatott azzal is, hogy Wesselényihez

ezért utasítja a commissio, hogy az új törvényeket szigorúan tartsa meg; az intézmény gyarapodása csak ettől v. rható. Beadványában említett fizetés-többletét a cassa fönnebb már jelzett rossz állapota miatt nem kaphatta meg, mely az 1802-diki magyarországi kirándulás alatt még rosszabbá változott s mikor 1802 őszén haza jöttek, fizetésök is néhány száz frttal hátralékban volt, mely pénzhiányok pótlása nagyon nehezen ment. A bajokat növelte az, hogy bárha 50 frtot fizettek egy karnagynak, mégis 6 hét alatt egyszer sem adtak énekes játékot, pedig a közönség ezeket kedvelli legjobban s panaszolt is már miatta. Épen azért nem fizetett 100 egy néhány frtot az operájáért sem a bizottság, mert a karnagy megcsinálta volna, ért hozzá s kötelessége is évenként 2 énekes játékot a magyar játékszínhez alkalmaztatni s betaníttatni.¹⁾ A mi pedig fizetése pótlását illeti, e tárgyban írt a bizottság Wesselényi bárónak, de még nem válaszolt.

Ezek voltak az ellentétek Kotsi és a bizottság között. Mind-ebből kiviláglanak Kotsi indulatos természetéből folyó hibái, de ki az is, hogy a bizottság őt nem nélkülözhetette. Wesselényi kedvelte s bárha nem ismerjük sem Wesselényi, sem Bethlen Farkas választát ez elküldött levelekre, azoknak megnyugtatóknak kellett lenni; a társulat kebelében folyt ellenkezések megszűntek, sem Ernyi, sem Székely nem távozott el s Kotsi is megmaradt direktornak 1808 tavaszáig.

FERENCZI ZOLTÁN DR.

(Befej. közl. következik.)

intézett levelében a commissiotól való függését felmondta, miért kellő dorgálás kapott kétségkívül, de ettől eltekintve, a commissio ezt nem érdemelte tőle, mert ugyan kivánságai teljesítéséért a cassát ki nem ürithette, botlásait el nem hallgathatta, de ezt mindig kimélettel tette. Számos panasz jött továbbá, kivált az újabb, kezdő színészekről, hogy a director velök tulságos szigorún s gorombán bánik; ezért mindnyájan eltávoztak s már Székely József is bejelentette eltávozását. Mindezek a bizottságot néha szigorúbb eszközökhöz nyúltni kényszeríték; de ezt mindig csak az ügy érdekében tette. Ezért a jó rendet csak úgy lehet föntartani, ha ő társaival jól bánik, a publicumot nem botránkoztatja s ha indulatain uralkodva a törvényeket szorosan megtartja és a bizottságnak engedelmeskedik.

¹⁾ Itt a bizottság válasza megszakad, folytatása hiányzik. Jegyzök. ápr. 5-ikéről, 24—29 l.